

'Schort je oordeel op en luister wat vaker'

Filosoof Bart Brandsma (52) adviseert politie, docenten en bestuurders hoe het wij-zijdenken tegen te gaan. 'We hebben de opdracht om de wereld wat mooier te maken. Ook voor mijn kinderen ligt die lat hoog.'

NOOR HELLMANN

Foto's: Merlijn Doomernik

1 Zie nooit beren op de weg

"Mijn vrouw Josette en ik hebben niet heel hard hoeven nadenken over hoe we onze dochters - nu 17 en 19 - zouden opvoeden. We doen het ongeveer zoals we het zelf hebben meegekregen. Onze instelling is: begin vooral, zie niet te veel haken en ogen. Ik denk dat ik dat op hen heb kunnen overdragen. Mijn oudste dochter wilde na haar eindexamen iets anders dan Ibiza of Albufeira, en besloot in haar eentje naar Santiago de Compostela te lopen. In veertig dagen heeft ze meer dan 800 kilometer afgelegd. Mijn jongste dochter was 15 toen ze zelf het geld bij elkaar kreeg om een half jaar te zeilen met een driemaster naar de Cariben en terug.

Als je vertrouwen meekrijgt is dat een enorme basis voor de rest van je leven, op een bepaald moment wordt het zelfvertrouwen. Als ik iets wilde, zeiden mijn ouders: maak maar een plan en begin. Er was geen correctie of waarschuwing. Ik groef bijvoorbeeld met een vriendje een ondergrondse hut. Ze lieten mij begaan en waarschuwden niet dat die bunker onder water zou komen te staan als het ging regenen. Ze zagen nooit beren op de weg. Ik ook niet.

De schuur achter ons dijkhuis moest een nieuw dak, dat is eigenlijk een klus die je als amateur niet moet aanpakken, toch heb ik het gedaan en uiteindelijk komt het ook goed, weet ik. Het heeft met diezelfde instelling te maken. Mijn vader bakt elk weekend een

appeltaart: als hij van onder is aangebrand, dan is het alsnog een fantastische appeltaart, want de bovenkant ziet er goed uit. Zien wat er gelukt is, is een kwaliteit die ik misschien wel van hem heb."

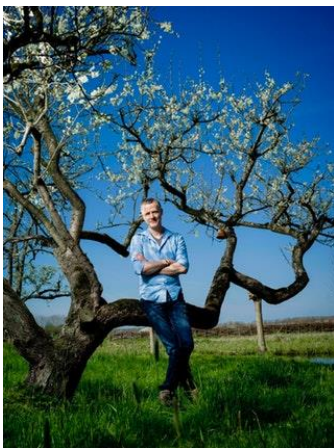
2 Waarheid is niet hetzelfde als waarachtigheid

"Tot mijn tweede woonden we in Dronten waar we bij de eerste 25 gezinnen hoorden die zich daar begin jaren zestig vestigden. Toen mijn vader zijn werk bij de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders verruilde voor een baan bij de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten verhuisden we naar het noorden van het land. Mijn twee broers en ik zijn buiten opgegroeid, maar in aanleg was ik geen buitenkind. Ik had een voorliefde voor lezen, denken en schrijven.

'Tijdens het maken van een documentaire in Senegal kreeg ik door dat ik me niet echt inleefde in mensen'

Van jongs af aan was ik op zoek naar vragen die mij hielpen iets van het leven te begrijpen. De boekenkast van mijn opa opende voor mij een nieuwe denkwereld. Hij had een brede interesse in filosofie en esoterie, van Mulisch, Hermans en Nietzsche tot Krishnamurti, Blavatsky en Jung. Toen ik een jaar of veertien was en mijn opa en oma kleiner gingen wonen, mocht ik in de boekenkast kijken of er wat voor mij bij zat. Mijn ouders lieten mij alles ontdekken, daar ben ik nog steeds heel verguld mee.

Na mijn eindexamen ging ik politieke en sociale filosofie studeren in Groningen, met als bijvak journalistiek. Met filosofie heb ik altijd een haat-liefdeverhouding gehad. Ik vind het 't mooiste vak wat er is, maar ik heb moeite met filosofen. Omdat ze zo cerebraal kunnen zijn, ik ben zelf heel praktisch ingesteld. Ik ergerde me aan medestudenten die zeiden: 'Wat Hegel daar doet is toch een misvatting, want hij gaat daar- en daarvan uit,

maar dat heeft hij niet goed gezien.' Ik dacht: die man heeft duizenden pagina's geschreven, probeer het eerst eens te begrijpen.

Voordat je iemand doorgrondt, of vat krijgt op de filosofie moet je de tijd nemen om het te verteren. Dat heeft met waarheid en waarachtigheid te maken. In mijn studie heb ik dat onderscheid gemist. De docenten waren knappe koppen, vooral aan filosoof Lolle Nauta heb ik veel gehad. Het deed ertoe dat hij het zei, er zat eigenheid in zijn woorden - ik koppel dat aan waarachtigheid: dan heb je iets doorleefd.

Toch drong het verschil tussen waarheid en waarachtigheid pas jaren later echt tot me door. Ik maakte documentaires voor Amnesty International en de Nederlandse Moslim Omroep en was met mijn broer, die regisseur en cameraman is, op reis door Senegal. Daar, in de heilige stad Touba, interviewde ik een sjeik, een afstammeling van een lokale profeet. Op een gegeven moment dacht ik: ligt het aan mijn vragen of is mijn Frans niet goed genoeg, want steeds antwoordde hij 'heb je wel begrepen dat er een verschil is tussen vérité en sincérité?' Maanden later viel het kwartje. Die man zag een seculiere westerse journalist die op zoek was naar de feiten en wilde weten hoe het zat met zijn mystieke en paranormale gaven. Ik was blijkbaar niet iemand die zich oprecht wilde inleven in wat zich daar afspeelde."

3 Zoek de vraag, niet het antwoord

"We hebben voor Amnesty veel documentaires gemaakt, zoals in Congo, Nepal, Guatemala en Israël. Ik werd zwaar ellendig van de uitzichtloosheid en de verhalen die ik daar hoorde. Overal stonden mensen tegenover elkaar. Ook in onze samenleving zag ik veel polarisatie, aangewakkerd door de sociale media waar we voortdurend brandstof uitwisselen. Na 11 september werden moslims puur op hun moslim-zijn beoordeeld, de spanning groeide. De moord op Theo van Gogh in 2004 had meteen een groot effect op de rest van onze samenleving. Het hield mij steeds meer bezig hoe je je als professional daartoe moet verhouden. Ik wilde niet langer een rol aan de zijlijn in de journalistiek en heb een training conflictbemiddeling in Noord-Ierland gevolgd.

Toen ik ontdekte dat er geen polarisatie- strategie bestond, ben ik die gaan ontwikkelen. Meestal concentreren mensen zich op het bestrijden van de polen, daar gaat veel energie in zitten, maar je kunt vaak beter het stille midden versterken: de grote groep die niet wordt gehoord en daarmee weerstand biedt aan wij-zijdenken.

Mijn model ben ik in 2006 gaan toetsen aan de praktijk. Toen het bleek te werken, ben ik trainingen aan professionals gaan geven. De belangstelling daarvoor is sinds de vluchtelingen crisis in 2015 enorm toegenomen. Ik werd gevraagd door de Nationale Politie om in alle elf eenheden in het land mijn verhaal te houden, en daarna is het niet meer gestopt. Inmiddels ben ik overvraagd en kan ik elke dag trainingen en lezingen geven in Nederland, België en daarbuiten. Je wordt de deskundige, men weet je te vinden, maar ik ben niet uit op zichtbaarheid. Mijn werk is achter de schermen. Ik wil mijn autonomie bewaken zodat ik kan doen waar ik goed in ben."

4 Oefen in luisteren

"Wat ik wil is mensen verbinden, faciliteren. Het gaat om alle beroepsgroepen die in het midden moeten staan zoals politie, burgemeesters, officieren van justitie, bewindslieden, docenten, jeugd- en buurtwerkers. Zij moeten de gevoelsdynamiek van het moment kennen. Mijn trainingen gaan over het zoeken naar woorden die depolarisatie mogelijk maken. We hebben tal van reflexen waarmee we brandstof leveren en polarisatie aanjagen. Een enkel woord kan al verkeerd vallen.

'Die eigen mening is voor Nederlanders zo belangrijk, dat leren we al op school'

Enkele uren na de terreuraanslag in Utrecht maakten we bij de politie een eerste zogeheten polarisatiekaart om te zien welke spanningsvelden we konden verwachten. Ik denk ook mee bij het schrijven van de tekst van een requisitoir van een officier van justitie. Ik stap op de rem als de gevoelsdynamiek in een stad niet klopt met die in het stadhuis. Je moet goed luisteren om daar vat op te krijgen. Heb geduld, schort je oordeel op. We hechten erg aan het vormen van onze eigen mening, op school word je dat al vroeg geleerd. Ook ik ben van een generatie kinderen die werden opgevoed tot kritische burgers. Oefenen in luisteren doen we daarentegen heel weinig, maar ik ben dat in de loop van mijn leven steeds belangrijker gaan vinden."

5 Eenzijdigheid is het kwaad

"Ik zeg niet dat je altijd moet luisteren en nooit een mening moet hebben, maar we zijn wel heel eenzijdig in het formuleren van meningen, feiten. Eenzijdigheid is voor mij het kwaad. Hoe zorg je ervoor dat je in plaats van een mening het niet-weten ruimte geeft? Niet-weten is essentieel in mijn polarisatiemodel. Ik wil niet de expert uithangen: van een expert verlang je antwoord, een oplossing. Ik stel de vraag centraal. Dat is heel filosofisch, maar de ruimte die daardoor ontstaat kan depolariserend werken.

Polarisatie heeft ook iets moois: vrouwen die opkomen voor vrouwenrechten, een jonge garde die zich keert tegen het establishment. Activisten hebben we nodig om vernieuwing te brengen, polarisatie en conflict moet je dus in zekere mate toelaten. Ik heb dat moeten leren. Ik kom uit een harmoniegezin en in het begin schrok ik als Josette en ik ruzie maakten. Maar ik merkte dat je er beter uit kunt komen: als je je over en weer uitspreekt kan dat helderheid verschaffen. Vrede is niet de afwezigheid van conflicten, maar een lange rij van conflicten waar je goed mee bent omgegaan. Laatst zei iemand van de AIVD tegen mij: het is ook een gevaar als je overal polarisatie ziet. Dat is zo, maar het valt niet te ontkennen dat er op het moment heel veel wij-zij-dynamiek is. Ik zie een glijdende schaal. Als een bouwbedrijf wordt bedreigd omdat het meedoet aan de bouw van windmolens, gaat dat te ver. Wat mij gaande houdt, is de vraag hoe je dit aanpakt. Ik krijg energie als mensen zeggen: hier kan ik wat mee."

6 Draagt wat ik doe bij?

"We hebben de opdracht om bij te dragen, de wereld wat mooier te maken, als we kunnen. Josette en ik hebben de lat voor onze kinderen weleens hoog gelegd. Opvoeden komt voor ons in de kern neer op het vooropstellen van een morele vraag: waarmee draag jij bij, in de klas, thuis? Ik denk dat ik als vader niet zozeer op kennisniveau zaken aandraag, maar precies op dit niveau: kun je luisteren, zie je de ander en kun je overzien wat jouw bijdrage doet voor het grotere geheel?"<<

Levenslessen Bart Brandsma

Bart Brandsma (Dronten, 1967) is filosoof, trainer en consultant. Na zijn studie politieke en sociale filosofie in Groningen richtte hij samen met Daan Rovers, René Gude, Roeland Dobbelaer en Joep Dohmen Filosofie Magazine op. Als projectmanager bij Teleac/NOT maakte hij tv-series, onder andere een reeks over filosofie. Later maakte hij documentaires voor Amnesty International en de Nederlandse Moslim Omroep. De toenemende spanning tussen moslims en niet-moslims zette hem aan tot het schrijven van zijn boek 'De hel, dat is de ander. Het verschil in denken van moslims en niet-moslims' (2006). Brandsma verdiepte zich in het fenomeen polarisatie en ontwikkelde als eerste een strategie voor professionals. Hij zette het bureau Inside Polarisation op en geeft in binnen- en buitenland trainingen, workshops en lezingen. In 2016 verscheen zijn boek 'Polarisatie. Inzicht in de dynamiek van wij-zijdenken'.